

Radnóti Klára

Az isteni Apolló oltára

Beethoven-ereklye a Magyar Nemzeti Múzeumban

Beethoven születésének 250. évében óhatatlanul nagyobb figyelem irányul a neves zeneszerzőre és műveire, mint az utóbbi években bármikor. Beethoven mindenki ismeri: tananyag az iskolában, az ő dallama (Schiller *Örömódájának* megzenésítése) az Európai Unió hivatalos himnusza, amely egész Európát, Európa szabadságról, békéről és szolidaritásról vallott eszményeit jelképezi. Beethoven világszerte hallgatják, az európai kultúra követeként az egész világon becsülik, hatása szinte példátlan a zenetörténetben. Emblematikus *9. szimfóniája* még a technikai fejlődést is befolyásolta: az audio CD-k esetében a tárhely kapacitását úgy szabták meg, hogy a teljes „Kilencedik” ráférjen egy lemezre. Zeneje sokakat megszólít, s még a zene iránt közömbös publikum is tudja, hogy Ludwig van Beethoven a bécsi klasszikusok halhatatlan triászának tagja. Nevét kisbolygó is viseli, sőt, Chuck Berry révén a popzenében is idézik – az 1956-os *Roll over Beethoven* című dalt több együttes is feldolgozta, többek közt a Beatles is (1963).

A bonni születésű, majd 1792-től haláláig Bécsben élő művészt nem csupán örök életű művei, az emlékének szentelt hangversenyek, szobrok, a róla elnevezett utcák, iskolák, zenei társaságok, a róla szóló visszaemlékezések, zenetörténeti tanulmányok idézik meg. Több múzeum is felleleveníti alakját: bemutatja, milyen körülmények között, hol élt, alkotott, és hogyan küzdött egyre jobban el-

hatalmasodó bajával, a majdnem teljes süketiséget okozó betegségével. Bécsben 2017-ben nyílt meg a korábbi heiligenstadti lakásából kialakított múzeum (Probusgasse 6.), ahol modern, néhol szokatlan eszközök révén, élményszerűen ismerkedhet a látogató a Beethoven korabeli Heiligenstadt-tal, Beethoven egyetlen operájával, a *Fidelióval*, valamint a személyéhez kötődő ereklyékkel. Bécsben ezen túl még két lakása is a Beethoven-emlékhelyek sorát gyarapítja, de a bécsi Zene Háza (Haus der Musik) is nagy hangsúlyt helyez Beethoven megismertetésére. Beethoven bonni szülőháza is múzeum, Badenben (ahol 1821–1823 között a nyarakat töltötte) ebben az évben időszaki kiállítással emlékeznek rá (Kaiserhaus Baden), amelynek egyik legjelentősebb tárgya az a zongora, amelyet a művész badeni tartózkodása idején használt. A badeni Beethoven-ház pedig szinte zarándokhely, hiszen a mester részben itt komponálta a *9. szimfóniát*.

Bár Beethovennek a világ minden táján vannak rajongói, kötődése Magyarországhoz számunkra különösen fontos. Kapcsolata a magyar zenével, arra gyakorolt hatása, illetve a másik oldal, a magyar zene lenyomata Beethoven művészetében csak egy szűkebb kör számára ismert. Ennél jóval nagyobb publicitást kapott kapcsolata a Brunszvik család több tagjával. A titokzatos „halhatatlan kedves” személye, Beethoven boldogtalan magánélete kutatók sorát foglalkoztatta,

budai és martonvásári látogatásai hozzájárultak magyarországi kultuszának kialakulásához. Martonvásáron a volt Brunszvik-kastélyban múzeumot alakítottak ki Beethoven emlékezetére.

A zenészcsaládban született gyermek zenei képzését már egészen kicsi korában megkezdték, zongorázni és hegedülni is tanították (nagyapja, Ludwig és apja, Johann is muzsikus, udvari énekes volt Bonnban a választófejedelem együttesében). Szülőházában két billentyűs-húros hangszer is volt: egy csembaló és a gyerekszobában egy klavikord. Ezeket kapta az első leckéket apjától. (A klavikord – amelynek húrjait a billentyűk végére erősített tangens érinti és szólaltatja meg – a legegyszerűbb felépítésű s egyben legolcsóbban beszerezhető instrumentum, a házi muzsikálás alaphangszere, ideális gyakorló zeneszerszám, ezen tanultak az orgonisták is. Hangja finom és csendes, rendkívüli dinamikai lehetőségekkel rendelkezik, olyan árnyalatok kifejezésére is alkalmas, amire a kissé zörgő hangú csembaló képtelen. A csembaló hangosabb, a társas zenélés hangszere. Hiányossága, hogy képtelen a dinamikai árnyalásra. Ez pengetős hangszer, a húrokat egy szerkezet segítségével egy toll vagy bőrdarab pendíti meg.)

Atyja szervezésében a gyermek először hét és fél éves korában lépett fel nyilvános hangversenyen, s ezek után keresett apja zenetanárt a számára. Egy rövid ideig nagyapja barátja, majd több kántor keze alatt tanult orgonálni. Első neves tanítója Christian Gottlob Neefe (1748–1798) udvari orgonista volt, aki megismertette Bach zenéjével, s akit Beethoven alig több mint 11 évesen már helyettesíthetett a szolgálatban, majd hivatalosan is kinevezték másodorgonistának a választófejedelmi udvarba.

Ettől kezdve évi 150 Ft fizetésért orgonált a templomban, délelőttönként gyakorolt az énekesekkel és continuo-játékosként működött közre a hangversenyeken.

Hogy zongorajátékát tökéletesítse, 1787-ben engedélyt kapott, hogy látogatást tegyen Bécsben Mozartnál. Útközben felkereste a híres augsburgi hangszerépítőt, Johann Andreas Steint (1728–1792), aki elévülhetetlen érdemeket szerzett a hangszer történetben a zongoramechanika tökéletesítésével, s akinek hangszereit Mozart is nagyra értékelte.

Visszatértek Bonnban a zenekar átszervezése után kamarazenészi állást kap, brácsán játszik, komponál, majd 1792-ben megismeri a Bonnban átutazóban járó Haydnt, aki hajlandó őt Bécsben tanítani. A választófejedelem hozzájárulásával Bécsbe utazik, ahol Lichnowsky herceg, az ismert „Maecenas” patronálja. Játszik a bécsi arisztokrácia szalonjaiban, megfordul a Lobkowitz-, Esterházy-, Kinsky-, Keglevics-palotákban házi koncerteken, lassanként ismert zongoravirtuóz lesz, s bár Haydnnal átmenetileg megromlik a viszonya, képzi magát, s zeneszerzőként is egyre sikeresebb.

1799 májusában ismerkedik meg a Bécsbe látogató Brunszvik nővérekkel, Terézzel és Jozefinnel, akiket egy ideig zongorázni tanít. A kölcsönös szimpátia nyilvánvaló jele a két grófnőnek ajánlott, Goethe-versre (*A kedves közelléte*) komponált négykezes zongoradarab. Miután Jozefin feleségül megy Deym grófhoz, Beethoven gyakori vendége lesz a bécsi Deym-palotának. Jozefinnek továbbra is zongoraleckéket ad, s közben jó viszonyba kerül Joseph Deymmel, megismerkedik a kiváló csellista Brunszvik Ferencsel is, akivel életre szóló barátságot kötnek. 1800 áprilisában

Bécsben, a Burgtheaterben zajlik első önálló szerzői koncertje, s ezután jön Budára, ahol József nádor főherceg többnapos ünnepségsorozatot szervez felesége, Alekszandra Pavlovna tiszteletére, s erre Beethovent is meghívják. A korabeli újsághír szerint *„egy Beethoven nevű híres muzsikus a forte-pianón való mesterséges jádzása által mindeneknek magára vonta a figyelmettségét”* a budai teátrumban.

A közkedvelt zongorista és zeneszerző ekkoriban szembesült egész életét beárnyékoló betegségével, gyógyíthatatlan fülbajával. A nyavalya első tünetei 27 éves korában jelentkeztek, akkoriban a bal füle csengése zavarta. 1801-ben már kétségbeesetten írta egy barátjának, hogy *„hallásom az utóbbi 3 évben rohamosan romlik. Füleimben éjjel-nappal állandó sípolást és zúgást hallok. Bármily egyéb foglalkozás esetén ez elviselhetőbb lenne, az enyémben azonban ez tényleg ijesztő...”* Először a magas hangok tűntek el, majd a beszédértés okozott nehézséget, ugyanakkor a hangos beszéd, a kiabálás szintén nagyon kellemetlen volt számára. Betegsége elhatalmasodása egyre inkább akadályozta a koncertezésben, a társasági érintkezésben, környezete furcsállta viselkedését, csodabogárnak, embergyűlölőnek tekintette, viszont a komponálásban a hallásvesztés nem akadályozta, s egy depressziós időszak után alkotókedve is visszatért. Mint zeneszerző, folyamatosan kereste azt a hangszert, amely a belső hallása diktálta követelményeket teljesíteni tudta. Zongoráival általában elégedetlen volt, előbb azok technikai hiányosságai, később minden bizonnyal folyamatosan romló hallása miatt.

Bartolomeo Cristofori (1655–1732) a 17. század végén megalkotott inst-

rumentuma, *„che fa il piano e il forte”* lényege, hogy a húrokat kalapácsok ütik meg, így szólal meg. A kalapácszongora (Hammerklavier) az idők folyamán óriási fejlődésen ment keresztül, s hihetetlen karriert futott be.

Az 1800-as évek első felében a zongoragyártás különösen viharos korszakát élte, a 19. század a zongoravirtuózok korszaka. Beethoven, Chopin, Liszt, Schumann, Brahms, Weber, Mendelssohn életművében a zongoraművek alapvető fontosságúak. A zongorafenomének egyre újabb igényekkel álltak elő a hangszerrel szemben, amelynek folyamatosan nőtt a hangterjedelme, hangja zengőbb és teltebb lett, a billentyűk járása tökéletesedett, a hangolást egyre hosszabb ideig tartotta, fejlődött az ütőszerkezete, nőtt a teherbíró képessége, s mindeközben a külső megjelenése is sokat változott. A készítőik egymással versengve igyekeztek megfelelni a kívánalmaknak, folyamatosan próbálták tökéletesíteni zongoráikat, négy-öt évente jelentettek meg új modelleket.

A fortepianók formája és mechanikája is nagyon különböző lehetett. Az asztalforma (Tafelklavier), az asztalra helyezhető kis zongorácska (amelynek fiókjában esetleg kézimunka-kellékeket is lehetett tartani), a fal mellé állítható, függőleges húrozású, becsukva szekrénynek tűnő vagy líra-formát utánzó, esetleg magas, zsiráf- vagy piramiszongora mellett – szerenádokra, kirándulásokra számítva –, szíjjal vállra akasztható, hordozható verziót is készítettek (a görög-római mitológia Orpheuszára utalva) orphika néven. A hangszerkészítők minden igényt ki akartak szolgálni. A „Flügel”, a szárnyforma – ma is használt hangszer – csak a 19. század derekán lett egyeduralkodó, de még ez sem az a

jól ismert, feketére fényezett, robusztus hangszer, amely napjaink koncertpódiumain is jelen van. A 19. század elejének finomabb, küllemében még a csembalóra emlékeztető hangszere mindig idomult az éppen aktuális stílusirányzatokhoz, a divathoz.

Ami a hangszer mechanikáját illeti, ebben, ha lehetséges, még nagyobb volt a változatosság. A két fő típus: az úgynevezett csapó, más néven bécsi, illetve a lökönyvelves, más néven angol mechanika volt.

Bécsben és vonzaskörében az augsburgi Johann Andreas Stein által tökéletesített csapó mechanikát Stein gyermekei, Matthäus Andreas és Nanette, illetve Nanette férje, Andreas Streicher (1761–1833) fejlesztették tovább, aminek következtében ezen a területen az ún. bécsi mechanika terjedt el. Ez olyan sikeres lett, hogy több-kevesebb változtatással még a 20. század elején is használták. A bécsi mechanika könnyed játékot tett lehetővé, a billentyűk könnyen jártak, s a bőrborítású kalapácsok világosabb, áttetszőbb, „csilingelőbb” hangot adtak, mint a mai zongorák. Ez a szerkezet viszonylag egyszerűbb, előállításuk olcsóbb, mint az angol mechanikáé. A lökö mechanikát Londonban – Americus Backer nyomán – John Broadwood (1732–1812) módosította, ő épített kiváltó-szerkezetet a hangszerbe, s ezt ettől kezdve angol mechanikának nevezik. Angliában és Franciaországban ez terjedt el. Az így épített hangszer hangja teltebb, és dúsabban szól a bécsiekénél, bár a billentyűk járása nehezebb. A két fő irányzaton belül azonban számtalan variációt, javítást, módosítást láthatunk – ezek mind a mechanika tökéletesítését és a hangerő fokozását célozták. A kalapácsfejek súlyának növelése, a kalapács borításának vál-

toztatása, egyre teherbíróbb hangszer-ek építése (fémmerevítők, öntöttvas tőke, majd keret), hogy alulról vagy felülről ütik a kalapácsok a húrokat, egyáltalán, hány húrhoz ér egy kalapács, és a rezonáns újfajta építési módjaival való kísérletezés stb. számtalan variánst eredményezett. Az ún. repetíció feltalálása játéktechnikai és zenei szempontból az angol mechanika javára döntötte el a versenyt. Ez a mechanika viszont billentyűként több mint 100 alkatrészből állt, ami nagyon drágává tette a zongorákat. Ezzel magyarázható, hogy a bécsi gyártók, amíg lehetett, kitarítottak a bécsi mechanika mellett.

Mindeközben Beethoven híre-neve egyre nő, felkérlik, hogy komponáljon valamit a pesti Német Színház megnyitójára – valószínűleg a pesti zenei életben nagy szerepet játszó Brunsvik Ferenc közbenjárására. Így zenésíti meg Kotzebue darabjait: az *István királyt* (*Ungarns erste Wohlthäter*) és az *Athén romjait* (*Die Ruinen von Athen*) – utóbbiban Minerva Pestre költözik, ahol örökre letelepszik a tudományokat és mesterségeket élesztő királyi kegyelemtől megbűvölten. A pesti Német Színházat hosszas készülődés után 1812. február 9-én avatták fel, s a bemutató előadást méltató újságcikk nagy sikerről számol be: „A musikát készítette Beethoven úr, amelyről meg kell vallani, hogy valóságos remek munka.” (Hazai és Külföldi Tudósítások, 1812. február 12.).

A színház megnyitásához sokan járultak hozzá – így például az asztalos- és kárpitosmunkát Vogel Sebestyén Antal (1779?–1837), a 19. század elejének úttörő vállalkozója végezte. Az asztalosmesterként induló későbbi „bútorgyárnok” 1805-ben alapított bútorgyárat, s 1807-től már zongorákat is forgalmazott. Először csak bécsi

hangszereket árusított, majd ő maga is alkalmazott zongorakészítőket. Cége folyamatosan fejlődött, 1812-ben már kétszázharminc munkást foglalkoztatott, akiknek nagy részét ő maga hívta be külföldről, hogy a hazai ipart fejlessze. Zongorái közül nem sokat ismerünk, de fennmaradt az a hangszer, amelyet Beethovennek készített ajándékba, s a Német Színház megnyitása kapcsán 1812-ben adott át. A szárny alakú fortepiano négy lefelé keskenyedő hasáblábon áll, öt pedálja van. A billentyűk feletti ívelt részen fekete tusfestésű medaillonban a „*Louis van Beethoven*” felirat és a készítő neve, tetején Beethoven mellszobra, a szobor két oldalán babérárgat és babérkoszorút tartó amorettek láthatók. A tussal rajzolt Beethoven-szobor előképéül Steinhauser 1801-ben készült rézkarca szolgált. A zongora jelzete: *S. A. Vogel priv. Möbelfabrick in Pest N. 152 A.*

A süketülő Beethovennek a sötétebb hangszínű, nehezebb járású, lehetőség szerint minél hangosabb zongora volt az ideálja, így Vogel bécsi jellegzetességeket magán viselő hangszere nem lehetett ínyére, ezért gyorsan túlادott rajta. (Kalandos története után a hangszer ma a washingtoni Smithsonian Institution gyűjteményében őrzik.) 1810 után a mester már csak a hangerőt szerette volna növelni, így 1814-től mindenféle segédeszközt is bevetett, hogy hallja is zongoráit: ekkortól használta Johann Nepomuk Mälzel (a metronóm feltalálója) hallócsöveit. Ezeket nem találta kielégítőnek, így kétségbeesésében egy fa dobverővel is próbálkozott: ennek egyik végét fogai közé vette, a másikat a zongora rezonánsához illesztette, hogy a vibráció révén következtessen a hangokra. Egy nagyon csekély hallása mindvégig

megmaradt, vagyis orvosi értelemben nem volt teljesen süket. Ezt bizonyítja, hogy élete végéig próbálkozott a hallásjavító eszközökkel, s bár leginkább társalgási füzetek útján „beszélgetett”, beszéde sem romlott el.

Európai körútja során ebben a nyomorúságos állapotban ismerte meg őt 1817 augusztusában Thomas Broadwood, a londoni Broadwood cég tulajdonosa. A híres zongoragyár ekkoriban már nagyipari módszerekkel gyártotta kiváló hangszereit, évente több ezer darabot, ami még a legjelentősebb bécsi műhelyekben is elképzelhetetlennek számított. Igen kiterjedt vevőkörrel rendelkezett: híres zeneszerzők, művészek, uralkodócsaládok tagjai rendelték a cégtől hangszereket. Broadwood-zongorája volt többek közt J. Ch. Bachnak, Haydnnak, Clementinek, Cherubininek, de később Weber, Liszt, Schumann, Mendelssohn, Chopin is játszott a cég hangszerein. Thomas Broadwood elhatározta, hogy tisztelete jeléül egy zongorát küld ajándékba a Londonban is népszerű Beethovennek. A hangszer – gyára kész zongorái közül – kiváló szakértők választották ki, s ezt egy felirat örökíti meg a zongora tőkéjén: „*Hoc instrumentum est Thomae Broadwood londini donum propter ingenium illustrissimi Beethoven. Fr. Kalkbrenner, Ferd. Ries, J. B. Cramer, J. G. Ferrari, C. Knyvett.*” A mahagónifurnéros, szárny alakú zongora négy esztergált lábon áll, a billentyűzet felett intarziált keretben a gyártó neve és címe (JOHN BROADWOOD AND SONS / Makers to His Majesty & the Princesses / Great Pulteney Street LONDON Golden Square), efelett Beethoven neve. A zongora sorozatszám 7362.

A hangszer 1817 decemberében beládozták és hajóra rakták. Több hónap után érkezett meg Triesztbe,

ahonnan szekéren vitték tovább Bécsbe. Thomas Broadwood értesítette Beethovent ajándékaról, aki lelkesen várta a küldeményt:

„Drága barátom, Broadwood,

soha nem éreztem még nagyobb boldogságot, mint amekkorát okozott az ön értesítése a zongoráról, miszerint ön megtisztel engem avval, hogy azt nekem ajándékozza: úgy tekintek majd rá, mint egy oltár-ra, amelyen elhelyezhetem lelkem legnemesebb, Apolló istennek szánt ajánlásait. Amint megkapom a nagyszerű hangszert, emlékül megajándékozom önt a zongora mellett töltött első pillanatok ihletének gyümölcseivel. Drága barátom, remélem, hogy azok méltók lesznek hangszeréhez.

Drága uram, fogadja a legmelegebb üdvözetet, az ön barátjától és legalázatosabb szolgájától,

Louis van Beethoven

Bécs, 1818. febr. 7.”

Lichnowsky gróf közbenjárására a császári-királyi udvari kamara még a külföldi hangszerekre kivetett vámot is elengedte, így érkezett meg végül a nevezetes zeneszerszám – 1818 júliusában – Bécsbe.

Beethoven kora legmodernebb zongoráját, egy hatoktávós (kontra C-től négyvonalas c-ig), végig háromszoros húrozású hangszert kapott ajándékba. Három pedáljából kettőt úgy helyeztek el a jobb oldalon, hogy együtt is lenyomható legyen. A jobb szélső a diszkant hangjainak tompítóját, a bal oldali a basszus tompítóit emeli. Ha együtt nyomják le őket, akkor rendes forte-pedálként működnek. A bal pedál az ún. „una corda”, azaz ennek lenyomásakor a mechanika elmozdul jobbra, így a három húrból egy vagy kettő szólal meg a három helyett, s ez lényegesen megváltoztatja a hangzást.

A több hónapnyi viszontagságos utazás azonban megviselte a szép ajándékot, így a vámhivatalból rögtön javítani és hangolni vitték – Nanette Streicher műhelyébe. A zongora javítása sok nehézséget okozott, ugyanis az angol mechanikát Bécsben nem ismerték, így a szakszerű reparálás a legjobb bécsi mestereknek is gondot jelentett. Márpedig gyakran kellett hozzányúlni a hangszerhez. Beethoven folyamatosan használta, kéthetente hangoltatta, költözéskor, sőt nyaralásaira is magával vitte (ekkor lábait, lírját is ki kellett venni), ráadásul abbéli igyekezetében, hogy a hangját hallja, kíméletlenül játszott rajta, voltaképpen szétverte. Húrjai szakadtak, a kalapácsok törtek, Johann Andreas Stumpff zongorakészítő egy „szélvihar korbácsolta tuskés bokor”-hoz hasonlította a hangszer belsejét. Beethoven ekkoriban már híres társalkodófűzetei révén érintkezett leginkább környezetével, s ezekből kiderül, hogy többen is próbálták a fortepiano hangját erősíteni, kisebb átalakításokat végeztek a hangszeren, ez azonban egyre inkább eltávolította jellegzetes „angol” hangzásától. Valójában az összes jeles bécsi mester belenyúlt a hangszerbe: érkezéskor a régi jó barát Nanette Streicher, majd testvére, 1823-ban Wilhelm Leschen készítette fel (teljesen áthúrozta) a zeneszerszámot Ignaz Moscheles londoni zongoravirtuóz bécsi koncertjére, majd a hangverseny után is ő javította. Természetesen nem sikerült Beethoven kedvére tennie, aki újra akarta bőriztetni, s végül megint a Stein-műhelybe szállította. 1824-ben Stumpffot kérte meg a komponista, hogy magyarázza el Matthäus Andreas Steinnek, hogyan kell az angol mechanikát javítani. Beethoven egy év múlva unokaöccsét, Karl-t bízta meg a

javítás lebonyolításával, amit Johann Baptist Streicher végzett el. 1826 januárjában Conrad Graf akarta rendbe hozni a zongorát – cserehangszert is biztosítva Beethovennek: egy négy-szeres húrozású instrumentumot, melyet aztán a Broadwood visszaszállítása után is nála hagyott. Beethoven 1827-ben bekövetkezett haláláig használta szívének kedves angol zongoráját, amelyet a későbbiekben többi ingóságával egyetemben elárvereztek. Az 1817-ben modernnek számító fortepiano 10 év alatt elavult. Ekkor már hangterjedelme csekélynek számított, állapota a sok-sok javítás ellenére is rozzant volt, így nem kapkodtak utána a vevők. Végül Carl Anton Spina zeneműkiadó vette meg a hangszert 181 forintért (összehasonlításképpen: Conrad Graf egy évvel korábban egy új Broadwood-hangszerért 1100 konvencióos forintot adott!), s azt később, 1845-ben a Beethoven-rajongó Liszt Ferencnek ajándékozta. Liszt ereklyeként tekintett a hangszerre, weimari lakásába szállíttatta, s ott a könyvtárszobában állította fel. 1858-ban erre helyezte el azt a mives ezüst kottatartót, amelyet tisztelőitől kapott (s amelynek egyik fő ékessége természetesen Beethoven büsztje volt). „A Beethoven név szent a művészetben” – vallotta, s a zongorát a legértékesebb tárgyai közé sorolta.

Liszt Ferenc élete végéig csodálta Beethovent, műveit folyamatosan repertoárján tartotta, összes szimfóniájának elkészítette zongoraátiratát, magát a beethoveni hagyományok őrzőjének és továbbfejlesztőjének vallotta. Liszt volt a bonni Beethoven-emlékmű létrehozásának kezdeményezője, de Carl Zumbusch 1877-ben elkészült bécsi Beethoven-szobrának

elkészültét is jelentősen támogatta: több hangversenyt is adott az emlékmű javára. A bécsi Beethoven-emlékbizottság Zumbusch szobrának kicsinyített mását ajándékozta neki hálája jeléül. A Beethoven-kultusz kimagasló figurája egyúttal igaz magyar hazafi is volt. Az 1873-ban, művészi pályafutásának 50. évfordulójára rendezett pesti ünnepségsorozat mélyen meghatotta, s hazafiúi lelkesedéstől vezetve legértékesebbnek tartott tárgyait a Nemzeti Múzeumnak ajándékozta. Ezek között volt Beethoven Broadwood-zongorája, az ezüst kottatartó, 1840-ben Pesten a Nemzeti Színházban kapott díszkardja, arany karmesteri pálcája, arany- és ezüstkoszorúi, díszserlege és még néhány emléktárgy.

Az ajándéknak azonban csak egy része érkezett meg haladéktalanul, a zongora, több más ereklyével együtt csak Liszt halála után, 1887-ben került be a múzeumba, ahol szinte azonnal, 1887 szeptemberében ki is állították az ún. ereklyeteremben.

Beethoven és Liszt Broadwood-zongorája – az egyetemes zene- és hangszer történet egyik leghíresebb, de mindenképpen világhírű műtárgya – jelenleg a Magyar Nemzeti Múzeum állandó történelmi kiállításán látható. Ez a hangszer a világ minden sarkából vonzza a zeneszerető közönséget: kutatót, előadóművészt, hangszerészt, Beethoven és Liszt csodálóit. Nem csoda, ha múzeumba kerülése után is mozgalmas élete volt. 1892-ben Bécsbe szállították a Nemzetközi Zenei és Színházi Kiállításra, 1911-ben Budapesten a Liszt előtt tisztelgő évfordulós kiállításon volt látható, 1927-ben Frankfurtban mutatták be egy nagy zenei tárlaton,

* Graf négy-szeres húrozású zongorája ma a bonni Beethoven-házban látható.

majd 1936-ban a Magyar Nemzeti Múzeum Liszt-kiállításán szerepelt. 1956-ban, a forradalom idején, mikor a múzeumban nagy tűz pusztított, a kupolateremben állt, de szerencsére nem sérült meg. Viszont a 150 év során a tömérdek mozgatótól sok kisebb-nagyobb sérülést szenvedett, így 1966–67-ben restaurálták, ezek után került be a Nemzeti Múzeum állandó kiállításába, illetve lemezfelvételek is készültek rajta. 1970-ben elszállították a bonni Beethoven-emlékünnepekre, majd a – máig működő – Broadwood-cég támoga-

tásával restaurálták 1990–91-ben, hogy egy nagyobb koncertkörutat járhasson be. Melvyn Tan fortepianista azokban a városokban szólaltatta meg (Bécs, Bonn, Bath, London, ismét Bath, majd Budapest, közben kiállítva a Tate Galleryben), amelyek a hangszer, illetve Beethoven életében fontos szerepet kaptak.

Az utolsó nagy restaurálás David Winston és Fontana Eszter nevéhez fűződik, akik tudományos igénnyel nyúltak a hangszerhez. Elsődleges feladatuknak a hangszer megőrzését tartották, s ennek rendelték alá a

fotó: Dabasi András

beavatkozásokat. Céljuk a hangszer eredeti állapotának, eredeti hangzásának feltárása, visszaállítása volt. Ez igen összetett, nagy elméleti és gyakorlati felkészültséget kívánó feladat volt, mivel a 19. század elején rendkívül gyors ütemben változott a zongorák felépítése, s ezt a zongorát sokan, sokféleképpen javították, kísérleteztek vele úgy, hogy az eredeti szerkezet tiszteletben tartása nélkül módosítottak rajta, majd az 1960-as évekbeli restaurálásra is az adott kor szak tudásszintjének, hozzáférhető anyagainak megfelelően került sor. Ezek mind eltávolították a hangszer eredeti „angol” hangzásától. Hosszas tanulmányozás után a két restaurátor úgy döntött, hogy a bécsi zongorakészítők beavatkozásait megőrizve egy olyan állapotot állítanak elő, amelyet Beethoven is ismert, s ezt őrzik meg a jövő számára. A restaurálás folyamán dokumentálták a műtárgy állapotát, kizárólag történetileg hiteles anyagokat és munkamódszereket al-

kalmaztak, és csak olyan reverzibilis beavatkozásokat végeztek, amelyek a konzerválást segítették elő, s a hangszer eredeti zenei egységét, konstrukciójának épségét nem csorbították. A „csak” esztétikai problémákat – például: a zongorát többször átlakkozták, az idők folyamán néhol a színe kifakult – érintetlenül hagyták, azaz kerülték a durva beavatkozásokat, nem varázsolták újjá a hangszeret. Ha a régi pótlás, restaurálás konstrukciót, hangzást érintett, akkor viszont indokolt volt a csere. A korábbi szakszerűtlen javításokat korrigálták (például a mechanika módosításait), a teljes húrozást cserélték (a húrok anyaga és mérete sem felelt meg az eredetinek), a hangmagasságot pedig a Beethovenen korabeli kb. 425 Hz helyett 415 Hz-hez igazították – mivel így kevésbé kell a húrokat meghúzni, kevésbé deformálódik a jövőben a hangszerettest. Sajnos a beavatkozásoktól független öregedési jelenségek így is elég látványosak: a rövid oldal kb. 40 mm-nyit

süllyedt a hosszú oldalhoz képest, az összeszaradás miatt néhol kipúposodások vannak a hangszer falán – ezeket már nem lehet eltüntetni.

Az így restaurált zongora a koncertkörútról hazatérve a Nemzeti Múzeum, majd 1996 és 2006 között a budapesti Liszt Ferenc Emlékmúzeum kiállításán szerepelt, innen tért vissza 2006-ben a Liszt Ferenc által meghatározott végleges helyére, a Nemzeti Múzeumba, ahol több időszakos kiállítás után – a 2011-es Liszt-emlékévé óta – az állandó történeti kiállítás Liszt-emlékszobájában látható. Mivel a tárgy bemutatása és tanulmányozása mellett az utókor számára történő megőrzés a múzeum egyik alapfeladata, lehetőség szerint ezt az ereklye-hangszert minél kevesebbet mozgátjuk, nem szólaltatjuk meg, mivel az újabb beavatkozásokat igényelne, s az állapotának romlásával járna.

Liszt és Beethoven relikviája méltón őrzi a két zenei géniusz emlékét, utal Beethoven és Magyarország kapcsolatára is.

Beethoven több magyarországi muzsikust is ismert, zenéjében felfedezhető magyaros dallamok (korábban említett alkalmi darabjában, az *István királyban* például felhasznál egy Kisfaludy-versre írt dallamot, a közismert *Magyar Szüretelő Ének*), a korszak jellegzetes verbunkoszenéjének közkedvelt ritmusképleteit, dallamfordulatait is alkalmazza időnként. A verbunkoszene, amely megtermékenyítőleg hatott a 19. század elején a különböző műzenei formák fejlődésére, a bécsi klasszikusokat is megihlette. Beethoven ugyanakkor nem csupán dallamokat, ritmust idézett zenéjében. Művészetében a magyaros motívumokat szimbólumként alkalmazza, a hősiesség, a szabadságvágy kifejezésére.

A beethoveni életműnek a magyar zenei életre gyakorolt hatását Liszt kapcsán már érintettük.

Ugyanakkor nem egyedül Liszt Ferenc volt a Beethoven-kultusz apostola. A 19. századi magyar zene meghatározó alakja, Erkel Ferenc, akinek pozsonyi mestere, Klein Henrik (neve többször előfordul Beethoven társalgási füzeteiben) Beethoven személyes ismerőse, aki elsőként ismertette meg a fiatal muzsikust Beethoven zenéjével. Ez alapvető lehetett Erkel életében, aki az első magyar nyelvű *Fideliót* dirigálta (1839), s mint a frissen alakult Filharmóniai Társaság karmestere, 1853. november 20-án az első filharmóniai hangverseny első számaként Beethoven 7. *szimfóniáját* vezényelte el a Nemzeti Múzeum dísztermében („7-ik számú *symphonia A-Dúrban van Beethoven Lajostól*” hirdeti a korabeli műsor). A későbbiekben vezényletével felhangzik Beethoven összes szimfóniája, majd ő újítja fel a *Fideliót* is a pesti Nemzeti Színházban. Mint a Zeneakadémia tanára, hallgatói Beethovenen nőnek fel. Mosonyi Mihály is Haydnt és Beethovent tartotta mesterének, művei Beethoven erőteljes hatásáról tanúskodnak. Később Dohnányi Ernő koncertjein állandó a Beethoven-repertoár, Weiner Leó a Zeneakadémia kamarazene-tanáráként zenésznemzedékek sorát okította Beethoven-értelmezésével. Bartók Béla mint a 20. század meghatározó zenei nagysága szintén Beethoven hatása alatt alkotott, számos zenetudós tanulmányozta lelki rokonságukat.

Születése után 250 évvel is állíthatjuk, hogy Beethoven – közvetítői révén és közvetlenül is – folyamatosan és hangsúlyosan jelen van zenei életünkben.